

Rozdíly v chápání demokracie v evropských zemích

Jaroslava Pospíšilová

jaroslava.pospisilova@soc.cas.cz

Zabýváme-li se otázkou spokojenosti občanů s demokracií, měli bychom se nejprve ptát, co si pod tímto pojmem představují. Evropa prošla ve 20. století řadou zásadních hodnotových změn, každá země má rozdílnou historickou zkušenost, která se bezpochyby promítá do utváření prodemokratických postojů. Sociální vědci se přou o to, zda existence demokratických institucí je zdrojem prodemokratických postojů občanů, či zda mohou prodemokratické hodnoty ve společnosti existovat i v nedemokratickém režimu a jsou tedy katalyzátorem demokratizačních změn. (Inglehart a Welzel 2005; Teorell a Hadenius 2006). Ani jedna z uvedených teorií nepřinesla dostatek empirických důkazů pro svou absolutní platnost, proces utváření demokratických hodnot ve společnosti je složitý a vstupuje do něj mnoho dalších faktorů.

Minimalistická definice demokracie se soustředí zejména na procesy, jako hlavní atributy demokracie vnímá existenci svobodných a férových voleb, dodržování základních lidských práv a svobod. (Collier a Levitsky 1997; Dahl 2001) Naproti tomu maximalistická teorie zahrnuje ve svém konceptu i praktické výstupy současné podoby reprezentativní demokracie, tj. zejména sociální práva. (Baviskar a Malone 2004) Interpretace stavu demokracie v konkrétní zemi může být v obou případech diametrálně odlišná. Ptáme-li se někoho na hodnocení demokracie, měli bychom mít představu, které atributy on považuje za nejdůležitější. Podrobně se tomuto tématu věnují data z Evropského sociálního výzkumu (ESS), konkrétně ESS Round 6, kde byl zařazen zvláštní modul o vnímání demokracie. Máme tedy jedinečnou možnost analyzovat, co slovo demokracie znamená pro více než 50 tisíc respondentů z 27 zemí Evropy.

Česká republika je příkladem země s dlouhou demokratickou tradicí. Přestože demokratická zkušenost byla na půlstoletí přerušena, výzkum prováděný v roce 1968 dokázal, že základní prodemokratické hodnoty zůstaly ve společnosti zachovány¹. Do jaké míry jsou ale Češi opravdu přesvědčenými demokraty? Které hodnoty mají na mysli, když odpovídají na otázky týkající se demokracie?

Nejdůležitějším znakem demokracie je pro Čechy rovnost před soudy, na druhém místě pak existence svobodných a férových parlamentních voleb. Třetím nejdůležitějším atributem demokracie v očích Čechů je schopnost médií přinášet občanům spolehlivé informace. Češi tedy chápou demokracii primárně v duchu základní definice, nejdůležitějšími atributy jsou pro ně práva a svobody, oblast sociálních práv jako nutnost snižování rozdílů v příjmech a ochrana všech občanů před chudobou zůstává v jejich interpretaci demokracie až na posledních místech.

¹ Podrobně se výsledkům tohoto výzkumu věnuje kniha Pata Lyonse: *Adjectives of Democracy*. (Lyons 2013)

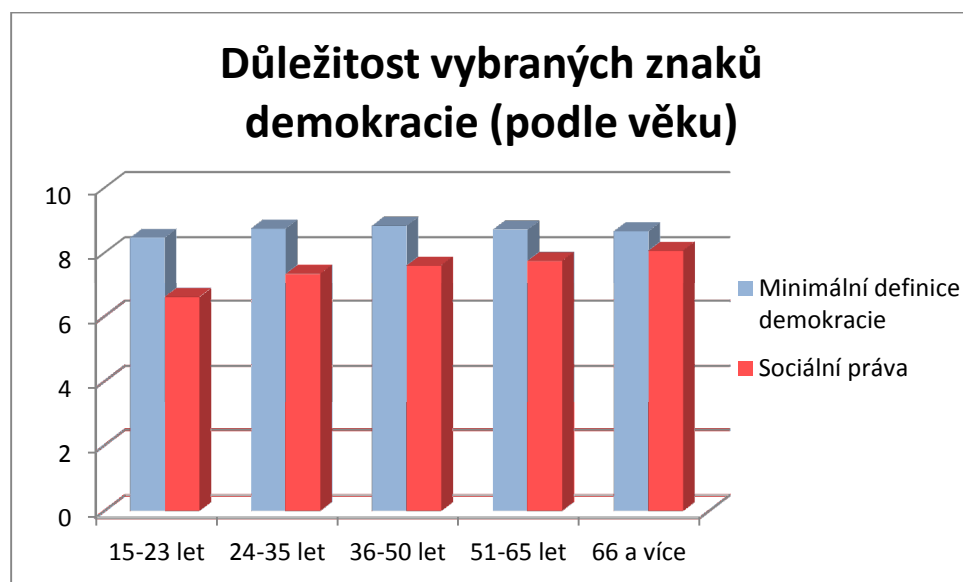
Tabulka č. 1: Pět nejdůležitějších atributů demokracie

	POŘADÍ DŮLEŽITOSTI
Rovnost před soudy	1
Svobodné a férové parlamentní volby	2
Spolehlivost informací v médiích	3
Soudy mohou zastavit vládu, pokud překračuje svou pravomoc	4
Vláda by měla vysvětlovat svá rozhodnutí voličům	5

Pozn.: Seřazeno podle pořadí průměrů hodnocení důležitosti atributů pro demokracii obecně.
Zdroj: data za ČR, ESS Round 6

Důležitost sociálních práv roste s věkem, čím starší je člověk, tím větší váhu přikládá úloze státu při snižování příjmových rozdílů a v otázce ochrany občanů před chudobou. Rozhodně nejmenší podporu mají sociální práva u nejmladší věkové kategorie, která reprezentuje pouze lidi, kteří celý svůj dosavadní život prožili v demokratickém státě. Podobně souvisí tato otázka se vzděláním a sociálním statusem. Má-li člověk potíže vycházet se svým měsíčním rozpočtem, očekává od demokratického státu větší aktivitu při zabezpečení sociálních práv občanů. Vzdělání ovlivňuje zejména postoje k důležitosti svobodných a férových voleb, které představují pro vysokoškoláky nezpochybnitelný znak demokracie častěji než pro lidi s nižším vzděláním.

Graf č. 1: Důležitost vybraných znaků demokracie (podle věku)

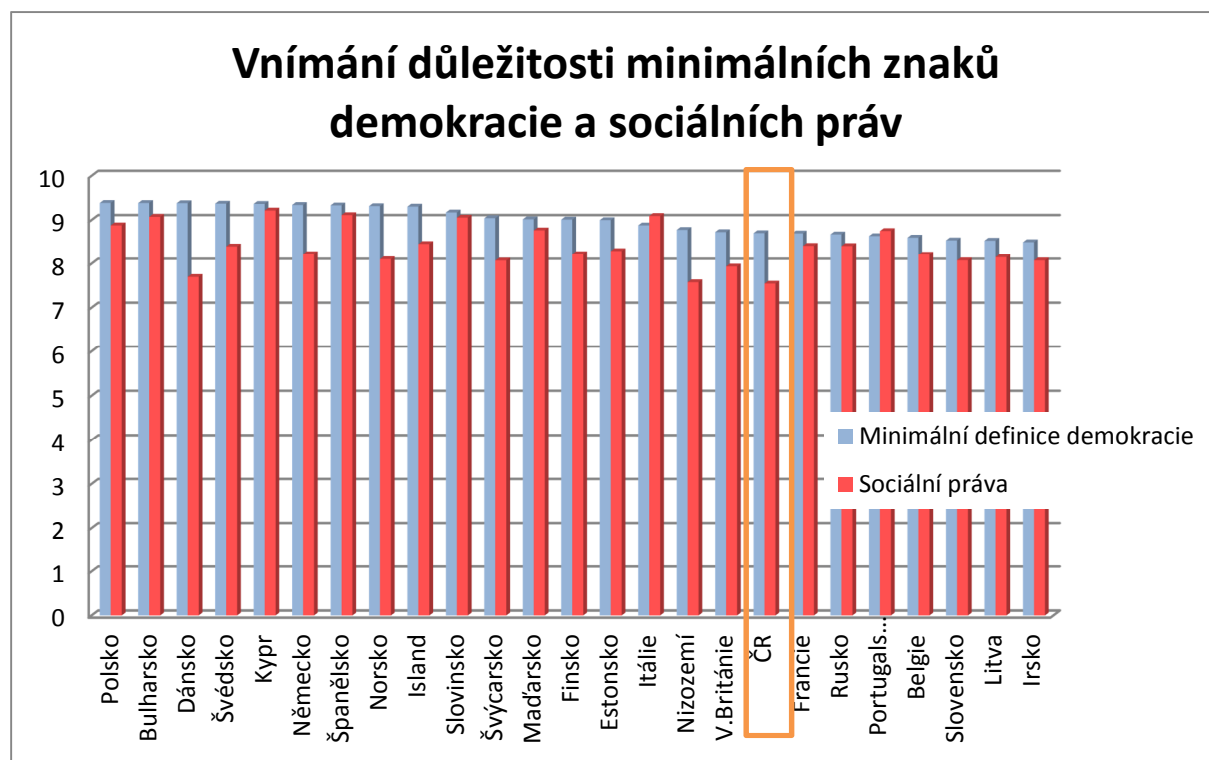

Pozn.: Průměry odpovědí na škále 0 „není pro demokracii vůbec důležité“ až 10 „je pro demokracii mimořádně důležité“. Zdroj: data za ČR, ESS Round 6

Podle některých teorií (např. Morlino 1998) formuje demokratické názory jedince zejména prostředí, ve kterém vyrůstá, proto by vyšší důležitost sociálnímu zabezpečení státem měli připisovat častěji lidé, kteří většinu svého života prožili v socialistickém zřízení. Podíváme-li se na mezinárodní srovnání dat ESS, zjistíme, že oproti očekávání se

postkomunistické země od sebe v tomto aspektu liší. Česká republika se svými postoji blíží více svým západním sousedům než ostatním postkomunistickým zemím. Kromě Polska, Bulharska, či Slovinska hraje otázka sociálních práv významnou roli v zemích jižní Evropy.

Graf č. 2: Vnímání důležitosti vybraných znaků demokracie v mezinárodním srovnání

Pozn.: Průměry odpovědí na škále 0 „není pro demokracii vůbec důležité“ až 10 „je pro demokracii mimořádně důležité“. Zdroj: ESS Round 6, do analýzy nebyla zařazena data za Albánii, Izrael, Kosovo a Ukrajinu.

Literatura

- Baviskar, Siddhartha, Mary Fran T. Malone. (2004). What Democracy Means to Citizens - and Why It Matters. *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 76: 3-23.
- Collier, David, Steven Levitsky. (1997). Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics* 49 (3): 430-451.
- Dahl, Robert. (2001). *O demokracii: Průvodce pro občany*. Praha: Portál s.r.o.
- Inglehart, Ronald, Christian Welzel. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: the human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lyons, Pat. (2013). *Adjectives of Democracy: Citizenship and Political Attitudes under Socialist and Liberal Democracy in the Czech Republic*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
- Morlino, Leonardo. (1998). *Democracy between Consolidation and Crisis: Parties, Groups, and Citizens in Southern Europe*. Oxford: Oxford University Press
- Teorell, Jan, Axel Hadenius. (2006). Democracy without Democratic Values: A rejoinder to Welzel and Inglehart. *Studies in Comparative International Development* 41 (3): 95-111.
- ESS Topline Results. (2014). *Europeans' Understandings and Evaluations of Democracy*. ESS Topline Results Series, Issue 4. London: City University London

http://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS6_toplevels_issue_4_understandings_and_evaluations_of_democracy.pdf